

Певну генеалогічну інформацію містять і інші архівні документи: різноманітні списки військового обліку, приватні архіви поміщиків, документація поліцейського обліку. Однак авторові не вдалося серед подібних справ, що зберігаються в українських архівах, знайти достатньо презентабельні та змістовні у сенсі його дослідження.

Отже, приклад невеликої мікропопуляції півдня Вінницької області промовисто свідчить про практичну перспективність селянської генеалогії. Хоча існує певна часова лакуна у метриках Нової Ободівки періоду 70-90-х рр. XIX ст., використання цілого комплексу документів, що їх зберігають наші архіви, дозволяє прослідкувати розвиток непривілейованої сільської родини щонайменше до кінця ХУІІІ ст. А врахування тієї обставини, що п'ята ревізія дала нам загальний перепис населення із зазначенням віку дорослих жителів, створює можливість опустити нижню планку пошуків у часі до середини зазначеного століття. Глибше просування дослідника, на жаль, визначається наявністю у вітчизняних й іноземних архівах матеріалів не таких масових й системних та доброзичливим ставленням Фортуни до його праці.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Любченко В. До селянської генеалогії Поділля: можливість дослідження, джерела та їх інтерпретація., У зб. Українська генеалогія: теорія, методологія, історія та практика.- К., 1996.- С. 150;
2. Легун Ю.В. До питання про час заснування села Ободівки // Тези доповідей 11-ї Вінницької історико-краєзнавчої конференції. - Вінниця, 1992.-С.33;
3. Населення міста Російської імперії в 500 и более жителей по данным первой всеобщей переписи населения 1897г. - СПб., 1905.- С. 158-170;
4. Кам'янець-Подільський міський архів (К.-П. МА).- Ф.226.- Оп.79.- Спр. 6701;
5. К.-П. МА. - Ф.226.- Оп.79.- Спр. 2726-2730;
6. К.-П. МА. - Ф.225.- Оп.79.- Спр. 3814-3821;
7. К.-П. МА. - Ф.226.- Оп.79.- Спр. 3574;
8. К.-П. МА. - Ф.226.- Оп.79.- Спр. 6149,6150;
9. ДАВО. - Ф.636.- Оп.1.- Спр. 11;
10. Центральний Державний Історичний Архів України у Києві.- Ф.224.-Оп. 1.- Спр. 1-1521;
11. К.-П.МА. - Ф.315.-Оп.1.-Т.1,2.-Оп.2.- Оп.4;
12. К.-П. МА. - Ф. 315.-Оп.1. - Т.2.-Спр. 1887;
13. К.-П. МА. - Ф. 315. - Оп. 1.-Т.1.- Спр.245;
14. К.-П. МА. - Ф. 315.- Оп. 1. - Т.1.- Спр.247, 271;
15. К.-П. МА. - Ф.112. -Оп.2.- Т.1.- Спр. 2325;
16. ДАВО. - Ф. 468.- Оп. 1.- Спр. 453;
17. ДАВО. - Ф.666.- Оп.1.- Спр.21;
18. К.-П. МА. - Ф.112.- Оп.2.- Спр. 14783;
19. К.-П. МА. - Ф. 112.- Оп.2.- Спр. 14934.

О. Ф. Мельничук

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОРГАНІВ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ПОРЕФОРМЕННОГО ПЕРІОДУ В ПРАЦЯХ ДОРЕВОЛЮЦІЙНИХ ДЕРЖАВОЗНАВЦІВ

В історії держави і права України друга половина XIX ст. стала важливим етапом, оскільки реформи 60-70-х років дозволили вивести країну з кризи й дали могутній поштовх для подальшого розвитку, хоча проведена модернізація виявилася багато в чому непослідовною та незавершеною. Оскільки губернська адміністрація була саме тією ланкою, на яку був покладений обов'язок проведення названих перетворень, то й не дивно, що вже в дореволюційний період проблема правового статусу органів місцевої влади зацікавила ряд вчених.

До праць загального характеру, в яких проаналізовано як центральні, так і місцеві установи Росії, віднесемо роботи російських державознавців О.Д. Градовського, М.М. Коркунова, С.О. Корфа, М.О. Куплеваського, Б.Ю. Нольде та ін.¹

Дані праці створювалися як підручники з державного права для студентів юридичних закладів. Важко погодитися з окремими вченими, що у них був лише "формально-юридичний" підхід². Зусиллями російських державознавців була створена досить цілісна теорія державного управління.

У першу чергу варто відзначити ґрунтовну багатотомну працю О.Д. Градовського - історика, публіциста, професора права Петербурзького університету і Олександрівського ліцею. Дослідник опрацював матеріал по губернських установах, дворянському, земському, міському та селянському самоврядуванню. Він зробив екскурс в історію самоврядних органів, охарактеризував організацію міського самоврядування за реформою 1892 р. На

підставі II тому Зводу законів вчений проаналізував повноваження генерал-губернатора, його стосунки з органами верховної влади та губернськими установами. Градовський охарактеризував посаду губернатора, називаючи його "нормальним і головним органом центральної влади на місцях" . Його обов'язки він поділив на так звані "рубрики", описуючи повноваження губернатора у кожній з них як представника вищої урядової влади в губернії, як безпосереднього адміністратора, як учасника місцевих адміністративних відомств і суду, в окремих випадках як органу урядового нагляду.

Погляди О.Д. Градовського розвинув його учень М.М. Коркунов у двотомній праці "Русское государственное право"⁴. Він проаналізував систему державного управління та окремі її ланки. У праці вказано на необхідність встановлення авторитетної місцевої влади. На думку автора, лише пасивного виконання розпоряджень центральних органів виконавчими недостатньо, бо виникає чимало питань, що вимагають термінового вирішення. М.М. Коркунов не просто переказував положення II тому Зводу законів, характеризуючи місцеві органи влади, але й показав співвідношення посади губернатора і губернської управи. Незважаючи на те, що у законодавстві губернська управа визначалася як "вище місце" в губернії, дослідник зобразив її як установу, що "тільки сприяє здійсненню губернської влади".

Належну увагу місцевим державним адміністраціям та органам місцевого самоврядування приділяли фахівці державного права В.В. Івановський, О.О. Ейхельман, М.О. Куплеваський. Дані питання ними розглядалися у контексті більш широкої проблеми дослідження державного ладу Російської імперії⁵

Місцеві установи були об'єктом спеціального дослідження у працях К.Ф. Головіна, О.А. Преображенського, П.И. Подлігайлова⁶. Так, К.Ф. Головін переконливо доводив необхідність перебудови губернської управи, мотивуючи це тим, що за нею "залишився формалізм нарад і занесення до журналу наказів губернатора", тобто відсутність колегіальності у вирішенні питань. Він влучно охарактеризував статус губернської управи, вказуючи на те, що вона стала "...зброєю губернської влади". Таким чином, із дослідження напрошується висновок про необхідність чіткого визначення в законодавстві статусу губернської управи, оскільки статті Зводу законів вже не відповідали дійсності.

Заслуговує на увагу дослідження П.Н. Подлігайлова, який критично проаналізував діяльність місцевих адміністративних установ, починаючи від губернатора і закінчуючи повітовою поліцейською управою, а також органів самоврядування у місті та на селі. Автор обґрунтував думку, що повнота влади губернатора як головної особи в губернії залежала не лише від приписів законодавства, що визначали їх коло компетенцій, але й від особистого розсуду.

Введення в дію закону від 12 липня 1889 р. зумовило появу ряду публікацій про посаду земських начальників. Як правило, існувала однозначна оцінка - дослідники підтримували нововведений інститут. Низку пропозицій з даного приводу висунув Ф.А. Преображенський. Він переконливо доводив необхідність адміністративної опіки, а також суворості, міцної влади над селянами з боку державної адміністрації. Дослідник вбачав таку владу в посаді земського начальника, тому й пропонував внести відповідні корективи до Положення 1861 р.

Аналогічно розцінив введення посади земського начальника І.П. Купчинов⁸. Він у своїх нарисах обґрунтував потребу в даній посаді і покладав великі надії на здійснення ним "належного постійного і близького до селянського життя нагляду". Дослідник пояснював потребу в посиленому контролі, "щоб надати допомогу ображеній миром людині". У праці він дав поради селянам щодо якостей, якими повинні наділятися волосні старшини і сільські старости та інші посадові особи селянського самоврядування, торкнувся й змін, яких зазнав волосний суд у результаті введення нового закону.

У другій половині XIX ст. посилилася увага вчених до окремих відомств і державних установ. Але адміністративний апарат не став об'єктом спеціального дослідження. Виняток становила праця І. Блінова «Губернатори» з історії місцевої адміністрації XVIII-XIX ст., в

якій було проаналізовано статус губернатора в Російській імперії у різні історичні періоди, показано зміну правового положення внаслідок проведення реформ. Дослідник відобразив відносини між губернатором та губернською управою, змальовуючи останню як таку, що повністю залежить від керівника губернії, а також його відношення до самоврядних органів. Блінов досліджував дану проблему через призму реформ 60-70-х*га контрреформ 90-х рр. Він обґрунтував точку зору, що «надана органам самоврядування свобода не принесла очікуваних результатів». Цим він мотивував потребу обмежити самостійність і ввести контрреформістські заходи⁹.

Вужче ставив проблему у своїх працях і професор державного та адміністративного права ряду вищих навчальних закладів Петербурга В.М. Гессен. Більшою мірою його дослідження присвячувалися губернській адміністрації¹⁰. Заслужують на увагу міркування стосовно здійснення губернатором місцевого нагляду. Досліджуючи співвідношення між губернатором та губернською управою, науковець доводив необхідність адміністративної реформи. Він стверджував, що проблема невідповідності управи завданням, визначеним у законодавстві, виникала через зосередження в руках губернатора двох функцій - управління та нагляду. У праці проводиться думка, що саме це й було причиною постійної боротьби між урядовими і громадськими установами. В.М. Гессен вказував, що уряд помилково вбачав у надмірній незалежності самоврядування головну причину антагонізму між губернською владою та самоврядними органами. Вчений не заперечував необхідність нагляду, але вказував, що він повинен бути без втручання у справи громадян¹.

Серед спеціальних досліджень з проблеми міського самоврядування можна вирізнити праці І.І. Дитятини з підготовки Міського положення 1870 р.¹² та В.М. Гессена про міське питання у Кахановській комісії¹³.

Надзвичайно цінними є спогади харківського голови І.О. Фесенка¹⁴. Маючи досвід роботи в думі, він спробував проаналізувати діяльність громадських органів у містах і з'ясувати причини, які заважали нормальному розвитку міського господарства та благоустрою. Дослідник дійшов висновку, що міське положення 1870 р. потребувало внесення змін, оскільки цього вимагало саме життя.

Значний інтерес викликають дослідження Д.Д. Семенова¹⁵, в яких він показав негативні наслідки контрреформи 1892 р. та її недоцільність взагалі і особливо на початку ХХ ст., коли загострювалися протиріччя у суспільстві.

В цей час з'явилися праці, в яких автори роблять порівняльний аналіз реформи 1870 р. та контрреформи 1892 р.¹⁶ Для них загальним є те, що дослідники критикували контрреформу 1892 р., співставляючи її з реформою 1870 р. і доводили необхідність відміни Міського положення 1892 р.

Заслуга дореволюційних дослідників полягає в тому, що вони піднесли на відповідний рівень важливі питання державного та громадського управління, спробували проаналізувати їх співвідношення, доцільність співіснування. Вони опрацювали значний матеріал, залишивши цінну спадщину, що дає підстави нам позитивно оцінити історіографію дореволюційного періоду.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Градовский А.Д. Начала русского государственного права. - Спб., 1883. - Т. 1-9; Коркунов Н.М. Русское государственное право. - 7-е изд., / Под ред. и с доп. М.В.Горенберга. - Спб., 1913. - Т. 1-Й; Корф С.А. Русское государственное право. - Спб., 1915; Куплеваский Н.А. Русское государственное право. - Вып. 1-Й. - X., 1896. - Т. I; Нольде Б.Ю. Очерки русского государственного права. - Спб., 1911; 2. Зайончковский П.А. Правительственный аппарат самодержавия России в XIX в. - М., 1978. - С. 18; Шумилов М.М. Местное управление и центральная власть в России в 50-х - нач. 80-х XIX вв. - М., 1991. - С. 23; 3. Градовский А.Д. Вказ. праця. - С. 230; 4. Коркунов Н.М. Вказ. праця. - Т. 1. - С. 415; 5. Ивановский В.В. Русское государственное право. - Спб., 1896. - Вып. 3; Эйхельман О.О. Очерки из лекций по русскому государственному праву. - К., 1890; Куплеваский Н.О. Русское государственное право. - X., 1896. - Вып. 1. - Т. 1-11; 6. Головин К.Ф. Наше местное управление и местное представительство. - Спб., 1884.; Преображенский Ф.А. Вопросы крестьянского самоуправления. Сельские учреждения и должностные лица. - М., 1893; Подлигайлов П.Н. Местное управление в России. - Спб., 1884; 7. Головин К.Ф. Вказ.праця. - С. 122; 8. Купчинов И.П. Крестьянское самоуправление.

Очерк законов, близких к крестьянской жизни. - М., 1905; 9. Блинов И. Губернаторы. - М., 1905 - С. 278; 10. Гессен В.М. Вопросы местного управления. - Спб., 1904; Губернатор как орган надзора, [б.м., б.г.]; 11. Гессен В.М. Вопросы местного управления... - С. 59-60; 12. Дитятин И.И. К истории Городового положения 1870 г. // Статьи по истории русского права. - Спб., 1895. - С. 153-231; Наше городское самоуправление // Там же. - С. 232-271; 13. Известия Санкт-Петербургского политехнического института, 1904. - Вып. 3. - Т. I. - С. 243-245; - Вып. 3-4. - Т. II. - С. 225-234; 14. Фесенко И.А. К вопросу о реформе городского общественного управления: В 2-х ч.- Харьков, 1890; 15. Семенов Д.Д. Городское самоуправление: Очерки и отгты. - Спб., 1901; Расширение городского представительства. Исторический очерк (1862-1892) [б.м., б.г.]; 16. Василевский С.М. Городское самоуправление и хозяйство. - Спб., 1906; Михайловский А.Г. Реформа городского самоуправления в России. - М., 1908; Шрейдер Г.И. Наше городское общественное управление. - Спб, 1902. - Т. I.

М.В. Стопчак

ВЗАЄМИНИ ДИРЕКТОРІЇ УНР З ПРАВОЮ ОПОЗИЦІЄЮ В КАМ'ЯНЕЦЬКУ ДОБУ (ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ)

В умовах розбудови незалежної Української демократичної держави, коли суб'єктами політичного процесу виступають десятки різноманітних, нерідко непримиренних партій і рухів, з'явилася нагальна потреба у неупередженій оцінці діяльності самостійницьких сил в минулі історичні періоди, зокрема в роки Української революції 1917-1920 рр., з'ясуванні характеру їх взаємовідносин з керівними центрами УНР і впливу цих відносин на вирішення найважливіших завдань революції.

Виконати це завдання можливо лише за умови глибокого комплексного аналізу наукового доробку української історіографії з цієї проблеми.

Враховуючи багатоіранність даної проблеми, автор поставив за мету проаналізувати українську історіографію взаємин Директорії УНР з правою опозицією в Кам'янецьку добу Української революції. Охоплюючи період з початку червня по середину листопада 1919р., Кам'янецька доба була найвідповідальнішим і, водночас, найтрагічнішим періодом революції. В цей період, зазначав проф. В.Ф.Солдатенко, "остаточно визначилась її доля: тенденція до консолідації народних зусиль у боротьбі за незалежність, власну державність обернулась на свою протилежність. Внутрішні суперечності, що жили відцентрові сили, багато в чому звели нанівець попередні завоювання, підірвали смисл, зруйнували перспективи руху".² При цьому, на думку багатьох дослідників, саме протиборство між Директорією і силами правої політичної орієнтації було одним з найсуттєвіших факторів дестабілізації ситуації протягом всього Кам'янецького періоду.

Вивчення історіографії взаємин Директорії і сил правої опозиції в Кам'янецьку добу дозволяє виділити кілька етапів дослідження цієї проблеми. Перший з них охоплює 20-ті - першу половину 50-х рр. ХХ ст. Другий - 60-ті - 80-ті рр. Третій етап розпочинається з початку 90-х рр. минулого століття в умовах, коли Україна отримала реальну незалежність.

Виходячи з того, що повне дослідження цієї проблеми потребує кількох публікацій, автор обмежився її висвітленням лише в перший період. Інші періоди будуть висвітлені у подальших публікаціях.

Взаємовідносини між Директорією і силами правої опозиції в Кам'янецьку добу в історіографії 20-50 рр. ХХ ст. представлені переважно працями безпосередніх учасників Української революції - членів Директорії, голів і членів її урядів, а також лідерів та активних учасників політичних партій, що діяли на терені України в цей період. Автори цих праць висвітлюють взаємини між Директорією і правими силами в Кам'янецьку добу через призму їх ставлення до ключових проблем державотворення. Одна з таких проблем - про політичні засади державного будівництва, була висвітлена автором статті у попередньому номері даного часопису.³ Іншими державотворчими проблемами, які стояли у центрі взаємовідносин Директорії і правої опозиції в Кам'янецьку добу були такі: про співвідношення соціальних і національних моментів в процесі розбудови української державності; визначення зовнішніх сил, на які слід опертись в боротьбі за державну незалежність; про кінцеву мету державотворення і, врешті-решт, про причини поразки